

**Електронні навчально-методичні видання
у вигляді збірників («хрестоматій») статей та уривків з наукових
видань, які є об'єктом вивчення в рамках навчальних дисциплін
відповідно до затвердженої навчальної програми
підготовки бакалаврів і магістрів**

(згідно з розпорядженням Науково-дослідної частини № 03-21 від 05.05.2017 р.)

Дисципліна **Екологічне право України**
Кафедра **трудового, екологічного та аграрного права**
Викладач **проф. Кобецька Н. Р.**

Список наукових текстів, рекомендованих для включення у збірник текстів («хрестоматію»):

1. Екологічне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2009. – 328 с.

Тема «Право природокористування».

С. 104. Правова класифікація видів природокористування ґрунтується на суттєво важливих ознаках, які виявляють головний їх зміст. Для кожного природокористування основною такою ознакою є вид природного об'єкта, який перебуває в користуванні власника або орендаря. Вид природного об'єкта як складової частини фонду природних ресурсів визначає найбільш важливі особливості і відповідного природокористування. При цьому різновид природних об'єктів має подвійне значення: по-перше, розмежовує природокористування за їх природними властивостями, ступенем правового регулювання (на загальнодоступне і регламентоване) і, по-друге, визначає специфічний порядок виникнення, зміни і припинення кожного виду природокористування, прав та обов'язків його суб'єктів. Тому виникає необхідність диференціації природокористування насамперед на такі види: землекористування, водокористування, лісокористування, користування рослинним (крім лісів) і тваринним світом тощо. У свою чергу ці види природокористування диференціюються за об'єктом права користування: користування землями сільськогосподарського призначення, користування землями житлової та громадської забудови, користування водами (поверхневими і підземними) тощо.

С. 105. Диференціація природокористування можлива і залежно від інших критеріїв: способу виникнення, первинності і вторинності, кола осіб, які здійснюють користування природними об'єктами. Загальне природокористування характеризується тим, що воно може здійснюватися без спеціального дозволу в кожному окремому випадку з боку компетентних державних органів і підприємств, установ, організацій, за якими природні об'єкти закріплені в користування. Це право виникає із законів або інших нормативних актів, що регулюють природокористування. При цьому законодавством України гарантується право загального використання природних об'єктів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних,

оздоровчих, рекреаційних тощо) безкоштовно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством. Спеціальне природокористування здійснюється з дозволу компетентних державних органів або комунальних чи приватних власників природних об'єктів, коли вони надаються у відособлене користування. Суб'єктом первинного або вторинного природокористування є особа, правомочність якої по використанню природного об'єкта похідна безпосередньо від права власності. У вторинного природокористувача є ряд прав, і він має відповідні обов'язки щодо первинного. Вторинне природокористування виникає шляхом укладення договору первинного з вторинним природокористувачем, а також згідно з рішенням відповідних державних органів, але за згодою первинного природокористувача. Природокористування може бути тимчасовим, відособленим, спільним і загальним. Але закон неоднозначно визначає поняття різних видів природокористування.

С. 106. Спільне природокористування характерне тим, що коло спільних користувачів чітко визначене законом, а самі вони стосовно один одного мають певні права і обов'язки. Так, відповідно до ст. 89 Земельного кодексу земельну ділянку, яка належить на праві спільної сумісної власності лише громадянам, вони використовують спільно згідно з договором або законом. При цьому суб'єкти спільного природокористування досить автономні в тому розумінні, що права і обов'язки одного не є джерелом прав і обов'язків другого. Користування природним об'єктом здійснюється цими суб'єктами без визначення (надання) кожному відповідної частини цього об'єкта. Цим і відрізняється спільне природокористування від вторинного. Важливою умовою користування об'єктами природи є строки користування ними. Вони поділяються на постійні і тимчасові. Постійним визнається природокористування без заздалегідь установленого строку. Тимчасове користування може бути короткостроковим (до трьох років) і довгостроковим — від трьох до двадцяти п'яти років, а при орендному землекористуванні — до 50 років. У разі виробничої необхідності ці строки можуть бути продовжено на період, що не перевищує одного строку відповідно короткострокового або довгострокового тимчасового природокористування. Конкретні строки тимчасового користування водами, надрами, лісами, тваринним світом визначаються відповідними кодексами і законами про природні ресурси. Наведена класифікація видів права природокористування не є вичерпною. Можна говорити про поступове формування і такого виду, як право духовного природокористування (для задоволення естетичних потреб у спілкуванні людини з природою). Відомі також громадські та індивідуальні види природокористування, промислове і сільськогосподарське природокористування. В умовах ринкових відносин виникає і комерційний вид природокористування. Однак в основу цього покладена не диференціація відповідних видів (підвидів) природокористування за умовами, які визначають його головний правовий зміст, а групування видів природокористування за

загальними ознаками позитивного або негативного характеру, виокремленими з науковою або практичною метою.

2. Комарницький В. М., Шевченко В. І., Єлькін С. В. Екологічне право. Навчальний посібник. – 3-є вид. Центр навчальної літератури, К. : 2006. – 224 с.

Тема «Правові засади управління в галузі охорони довкілля».

С. 186. Під управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища слід розуміти врегульований нормами екологічного права вид діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування й об'єднань громадян, спрямований на забезпечення суспільних відносин по використанню та охороні об'єктів екологічного права й дотримання державними органами, юридичними та фізичними особами й органами самоврядування встановлених еколого-правових норм.

Це управління здійснюється на засадах, передбачених Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», природоресурсними й іншими актами екологічного законодавства, а також законодавства, яким регулюється діяльність органів державного, самоврядного та громадського управління в цілому.

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» метою управління у даній галузі є реалізація екологічного законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища (ст. 16).

3. Романко Світлана Миколаївна. Економіко-правовий механізм забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції : Дис... канд. наук: 12.00.06 – 2008.

Тема «Економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища».

С. 10. У підрозділі 1.1. «Теоретичні основи екологічної безпеки сільськогосподарської продукції» дисертантка на підставі аналізу доктринальних підходів як вітчизняних, так і російських вчених узагальнює розуміння екологічної безпеки, доходючи до висновку, що: 1) це складова глобальної і національної безпеки природного чи техногенного характеру; 2) об'єкт та один з основних принципів екологічного права, його інститут, а також об'єкт міжнародно-правового регулювання; 3) стан розвитку суспільних відносин та стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується захист інтересів, життя та здоров'я людини від шкідливого впливу, сукупність заходів, передбачених чинним законодавством; 4) забезпечується шляхом створення та діяльності спеціально уповноважених органів держави; 5) пов'язана із веденням екологічно небезпечної діяльності; 6) повинна базуватись на постійних наукових дослідженнях впливу та наслідків впровадження сучасних технологій в екологічній сфері; 7) екологічна безпека із екологічною безпекою сільськогосподарської продукції співвідноситься як загальне і часткове.

Таке теоретичне підґрунтя необхідне для правильного з'ясування поняття екологічної безпеки сільськогосподарської продукції, яке розкривається в наступному підрозділі.

У підрозділі 1.2. «Визначення та особливості екологічної безпеки сільськогосподарської продукції» автор досліджує наявні в юридичній науці визначення якості сільськогосподарської продукції та зазначає, що якість сільськогосподарської продукції розглядалась і розглядається в юридичній науці як техніко-економічна категорія, без врахування еколого-правових вимог. Дисертантка аналізує поняття якості, екологічної безпеки, екологічної безпечності та екологічної чистоти сільськогосподарської продукції і приходить до висновку, що основним критерієм поділу сільськогосподарської продукції на екологічно чисту та екологічно безпечну доцільно вважати процес виробництва такої продукції.

В результаті дослідження автор виділяє такі ознаки екологічної безпеки сільськогосподарської продукції: 1. Співвідноситься з екологічною безпекою як часткове і ціле. 2. Як і екологічна безпека, знаходиться в межах регулювання екологічного права, але регулюється нормами не тільки екологічного, а й аграрного, атмосфероохоронного, земельного, адміністративного, цивільного, кримінального законодавства. Цим зумовлено виділення інституту екологічної безпеки сільськогосподарської продукції в окремий міжгалузевий інститут законодавства. 3. Об'єктом екологічної безпеки сільськогосподарської продукції є здоров'я людини-споживача у розумінні ВООЗ, а предметом – сільськогосподарська продукція у розумінні розділу 1-23 Державного класифікатора продукції та послуг від 30 грудня 1997 року.

С. 11. Дисертант зазначає, що розуміння сільськогосподарської продукції не може зводитись до запропонованого у ст.1 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» та включає до сільськогосподарської продукції ще й неїстівні продукти тваринного та рослинного походження, корми та кормові добавки, виготовлені з використанням сільськогосподарської сировини. 4. Суб'єктами екологічної безпеки сільськогосподарської продукції виступають як держава, так і фізичні та юридичні особи – виробники, переробники та реалізатори сільськогосподарської продукції. 5. Держава створює спеціально уповноважені органи для контролю за забезпеченням безпеки сільськогосподарської продукції та делегує відповідні повноваження уже діючим державним органам влади, основною метою діяльності яких не являється забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції. 6. Екологічна безпека сільськогосподарської продукції забезпечується шляхом правового закріплення та реалізації системи соціально-економічних, організаційних, економічних та інших заходів, які базуються на наукових дослідженнях впливу та можливих шкідливих наслідків застосування нових наукових технологій в агропромисловому комплексі (санітарні та ветеринарні заходи, дотримання процедур відповідності, маркування та сертифікації, параметрів безпеки продукції, заходи економічного стимулювання та інші). 7. Забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції здійснюється на всіх етапах її виробництва та використання. 8. До категорії

«небезпечна» сільськогосподарська продукція зараховуємо продукцію, яка не відповідає встановленим вимогам безпечності і якості. Якість, екологічні безпечність та чистота сільськогосподарської продукції – основні показники безпеки такої продукції. 9. Потенційні екологічні ризики екологічній безпеці сільськогосподарської продукції носять антропогенний характер; виникають внаслідок порушень правил природокористування та сільськогосподарського виробництва; в силу своєї природи можуть і повинні бути керованими та зведеними до рівня прийнятних.

4. Каракаш І.І. Види юридичної відповідальності та особливості їх застосування за порушення природноресурсового й екологічного законодавства / І. І. Каракаш // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – с. 430–442.

Тема «Юридична відповідальність в галузі охорони навколишнього природного середовища».

Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про використання природних ресурсів та охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення довкілля та погіршення якості природних ресурсів. При цьому ч. 5 ст. 68 екологічного закону передбачає, що застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів.

5. Краснова Ю. А. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: монографія / Ю. А. Краснова. – К.: Алерта, 2013. – 304 с.

Тема «Поняття та зміст екологічної безпеки».

В монографії досліджуються актуальні питання правового регулювання екологічної безпеки в Україні у складі національної безпеки, яка є станом захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах, зокрема, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища.

6. Комарницький В. М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні // Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06 / В. М. Комарницький; НАН України. Ін-т держ. і права ім. В.М.Корецького. – К., 2002. – 19 с.

Тема «Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій».

Проаналізовано сучасний стан правового регулювання відносин у сфері запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям та ліквідації їх наслідків. Розглянуто екологічні зони за ступенем безпеки території, з урахуванням техногенних і природних факторів, що призвело до змін у довкіллі, небезпечних для людини, рослинного та тваринного світу. Обґрунтовано доцільність прийняття нового Закону України «Про правовий режим зон надзвичайної екологічної ситуації», який має усунути дублювання, неузгодженість у регулюванні суспільних відносин. Удосконалено

організаційну систему регулювання та управління в галузі попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.

7. Кобецька Н. Р. Екологічне право України: навч. посіб. / Н. Р. Кобецька. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 352 с.

Тема «Правовий режим екологічної мережі України».

С. 279. Однією з перших форм охорони навколишнього природного середовища була заповідна (консервативна) форма, метою якої є збереження в первинному, природному стані особливих, унікальних чи типових за своїми характеристиками природних територій та об'єктів і максимальне обмеження господарського впливу на них.

Тривалий час в Україні вона здійснювалась в рамках регулювання організації та забезпечення правового режиму природно-заповідного фонду України на основі Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Останні роки цим питанням почала приділятися все більша увага на державному рівні, відбувається розширення площі природно-заповідних територій та виділення інших особливо охоронюваних територій.

Верховна Рада України 22.09.1994 р. прийняла постанову «Про Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні», метою якої було визначено поліпшення умов для збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду як національного надбання, забезпечення подальшого науково обґрунтованого розвитку заповідної справи в Україні на основі визнання її соціального, економічного та екологічного значення для усталеного розвитку держави та народу України. На виконання Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсар, 1971 р.) постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 р. був затверджений Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення, які відповідно отримали своє спеціальне регулювання. Ще раніше 21.09.2000 р. був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки», яким було введено нове комплексне поняття «екологічна мережа».

8. Екологічне право України. Особлива частина: навч. посібник / О. М Шуміло (кер. авт. кол.), В. А.Зуєв, І. В.Бригадир та ін. – К.: Центр учб. л-ри, 2013. – 432 с.

Тема «Правовий режим природно-заповідного фонду».

С. 323. До складу природно-заповідного фонду України входять понад 7608 територій та об'єктів загальною площею 3,2 мільйона гектарів (5,4 відсотка загальної площі країни) та 402,5 тисячі гектарів у межах акваторії Чорного моря. Частка природно-заповідних територій в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де площі, зайняті під природно-заповідні території, становлять у середньому 15 відсотків.

За роки незалежності площа природно-заповідного фонду України збільшилася у два рази, але окремі його об'єкти знаходяться в управлінні центральних органів виконавчої влади, для яких природно-заповідна справа не є пріоритетом діяльності.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшувати площі земель екомережі, що є стратегічним завданням у досягненні екологічної збалансованості території України. Збільшення площі національної екомережі має насамперед відбуватися шляхом розширення існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду.

9. Екологічне право України. Академічний курс: підручник для студентів вищих навч. закладів / Шемшученко Ю. С., Краснова М. В., Кулинич П. Ф., Малишева Н. Р. та ін.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – 2-ге вид. – Київ: Юридична думка, 2008. – 720с.

Тема «Правовий режим рекреаційних, курортних, лікувально-оздоровчих зон».

С. 550-557. Одним із типів територій, що підлягають в Україні особливій державній охороні, є курортні та лікувально-оздоровчі території. Ці території вперше було віднесено до системи таких, що підлягають особливій охороні, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Однак детального регулювання відповідних відносин цей Закон не містив. Питанням курортних і лікувально-оздоровчих зон присвячена єдина стаття 62 цього Закону, згідно з якою курортними і лікувально-оздоровчими зонами визнаються території, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування і оздоровлення людей. З метою охорони природних якостей та лікувальних факторів курортних зон, запобігання їх псуванню, забрудненню і виснаженню встановлюються округи їх санітарної охорони. Стаття також встановила заборону в межах курортних і лікувально-оздоровчих зон діяльності, що суперечить їх цільовому призначенню або може негативно впливати на лікувальні якості і санітарний стан території, що підлягає особливій охороні.

10. Бондар Л. О. Екологічне право України : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Л. О. Бондар, В. В. Курзова. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Х. : Вид-во «Бурун книга», 2008. – 368 с.

Тема «Правовий режим рекреаційних, курортних, лікувально-оздоровчих зон».

С. 174. Порядок створення курортів визначається Законом України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року.

Підставами для започаткування перебігу утворення курортів є: виявлення на певних територіях природних лікувальних ресурсів або чинників шляхом проведення комплексних медико-біологічних, кліматологічних, геолого-гідрологічних, курортологічних та інших дослідних робіт; визначення можливості їх використання для організації профілактики, лікування, оздоровлення населення.

Етапи створення: 1. Клопотання про оголошення природних територій курортними. 2. Підготовку та подання клопотань про оголошення природних територій курортними можуть здійснювати будь-які зацікавлені особи. 3. Клопотання про оголошення природних територій курортними мають містити: обґрунтування необхідності оголошення природних територій курортними

відповідно до методик, розроблених згідно з Порядком розробки та затвердження спеціальних методик щодо економічного обґрунтування проектів розвитку курортів та економічної оцінки їх природних лікувальних ресурсів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 року № 452; характеристику природних лікувальних природних ресурсів, їх лікувальних чинників, кліматичних, інженерно-геологічних та інших умов, сприятливих для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань; характеристику інших цінностей природних територій, що пропонуються для оголошення; відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників і користувачів природних територій; відповідний картографічний матеріал.

Клопотання про оголошення природних територій курортами державного значення подаються до Державного департаменту з питань діяльності курортів МОЗ (Держкурорту), а місцевого значення – до його органів на місцях.